

ADALÉKOK A MAGYAR PAEDAGOGIA (1892—1947) TÖRTÉNETÉHEZ

Neveléstörténetírásunk még adós a hazai pedagógiai folyóiratok történeti feltárásával.¹ Éppen ezért ünnepi megemlékezés vagy tartalmi értékelés helyett neveléstudományunk egyik legjelentősebb folyóiratának nyolcvan éves születésnapján alig tehetünk többet, mint szerényen közreadjuk azokat az adalékokat, melyek a gyér számú forrás alapján a rendelkezésünkre állnak. Értékeléseink sokszor bizonytalanok, hiszen egy folyóirat munkája elválaszthatatlan a korszak egészétől. A folyóirat története maga a folyóirat, a tartalom elemzése viszont a korszak teljes ismeretét, elemzését igényelné. Adalékaink tehát elsősorban a folyóirat megjelentetésével, szerkesztésével, kiadásával kapcsolatos kérdéseket érintik.

A folyóirat indulása

A Magyar Paedagogia első száma 1892 márciusában jelent meg. A lap első szerkesztője a Magyar Paedagogiai Társaság alapító tagja és alakuló gyűlésének jegyzője, CSENGERI JÁNOS. A folyóirat indulásának előzményeit, körülményeit az első számban megjelent szerkesztői beköszöntőből² és a Társaság alapszabályaiból³ ismerjük. CSENGERI a folyóirat célkitűzéseit „*Olvasóinkhoz*” címzett írásában a következőként foglalja össze: „A Magyar Paedagogiai Társaság oly folyóirat kiadását határozta el, mely egyrészt a társaság munkásságának is hű tükré legyen, másrészt hazánk nevelés- és oktatásügyének előmozdításán fáradozva és ez ügy minden munkására számítva mentől szélesebb körre hasson s főképp, hogy mindazokat egyesítse, kik nevelésünk ügyének fejlesztését szívükön hordják.”

A folyóirattal kapcsolatos szervezeti, jogi, pénzügyi kérdéseket a Társaság ügyrendje, illetve alapszabályai rögzítették. Az alapszabály a Társaság céljainak eszközeként fogja fel a folyóiratot. A szerkesztő igen széles jogkörével az ügyrend foglalkozik. Az ügyrend kimondja, hogy a szerkesztő a szerzőkkel saját felelősségére tárgyal (elfogadás, elutasítás), s a szerkesztésért kizárólag a „nagygyűlésnek” felelős. Az alapító okmányok a szerkesztő fizetéséről úgy rendelkeznek általános elvként, hogy „a titkár, szerkesztő és a pénztárnok a lehetőséghez mérten tiszteletdíjban részesül”.

¹ A pedagógiai folyóiratok feltárása 1958-ig pusztán bibliográfiai szinten történt meg. A Magyar Nevelésügyi Folyóiratok Bibliográfiája 1841—1936. Bp. 1947, és A magyar nevelésügyi folyóiratok bibliográfiája 1937—1958. Bp. 1962.) A folyóiratirodalom tartalmi értékeléséhez lásd még *Jankovits Miklós*: Néhány szó nevelésügyi folyóirat-irodalmunkról című tanulmányát. Cselekvés Iskolája 1936/37. 415.

² *Csengeri János*: *Olvasóinkhoz*. MP 1892. 1—2. sz.

³ Uo.

Az induló folyóirat természetesen már indulásakor sem egyedül képviselte a hazai neveléstudományi folyóirat-irodalmat. Az indulás évében közel 50 folyóirat jelent meg, közöttük olyan jelentősek, mint a már több évtizedes múltra visszatekintő Országos Középiszkolai Tanáregyesületi Közlöny, a Néptanítók Lapja, valamint a később induló Magyar Tanítóképző, Kisdiednevelés, Kereskedelmi Szakoktatás, Evangélikus Népiskola, Pedagógiai Szemle stb. Az új lap iránt az érdeklődés mérsékelte. A már működő nagyszámú pedagógiai társaság, egyesület létezése mellett egy új társaság új folyóirata a korabeli sajtó tükrében kedvező, de nem túl nagy visszhangot vált ki. Legmelegebben talán a Magyar Tanítóképző üdvözli az új folyóiratot, s ajánlja előfizetésre olvasóinak.⁴

A folyóirat szerepe a neveléstudomány fejlődésében

Bár a feljebb érintett okok miatt nem vállalkozhatunk a folyóirat általános értékelésére, legalább utalásszerűen érinteni kell a folyóirat szerepét a hazai neveléstudományban.

Értékelési szempontként két kérdést emeltünk ki; a folyóirat *viszonya a társadalmi, politikai kérdésekhez, valamint viszonya a hazai neveléstudomány pozitív áramlataihoz*. A két szempont közül természetesen döntőbb, meghatározóbb a folyóirat politikai irányvonala. Bár a Társaság vezetői és a szerkesztők többször is hangsúlyozták politikai és tudományos pártatlanságukat, ez csak nagyon szűk határok között érvényesült. NÉGYESSY LÁSZLÓ szerkesztői programja körvonalazásakor a folyóirat nyitottságát hangsúlyozta, s célként a pártatlan tudományos gondolkodás közvetítését és fejlesztését említette.⁵ IMRE SÁNDOR ugyan csak szerkesztői beköszöntőjében azt írja, hogy a Magyar Paedagogia őrizkedik minden egyoldalúságtól, különböző felfogású tanulmányokat is közre ad, tehát minden egyes cikk a szerző s nem a szerkesztőség véleményét fejezi ki.⁶ GYULAI ÁGOST, aki központi szerepet játszott a Társaság és a folyóirat életében a szabad tanítás pécsi kongresszusáról szólva azt írja, hogy ezt a kérdést a Társaság „minden politikai fölfogástól, tradícióhoz híven, csupán a tudomány eszközeivel kezelve” kívánja tisztázni.⁷

A többször is meghirdetett apolitikusság természetesen még csendesebb történelmi korszakokban sem érvényesül maradéktalanul, de különösen nem a nagy történelmi korfordulók idején. GYULAI 1915-ben a háborús sikereket a nemzeti nevelés eredményeként fogta fel, s így beszélt a Társaság nagygyűlésén: „... újabb erőt merítettünk egy nemes látványtól, melyet a számos esztendőn át intenzíven munkálkodó nemzeti nevelés mégis csak saját érdemtáblájára írhat fel...”.⁸ Hasonlóan ír KEMÉNY FERENC is. Szerinte a „mostani világtusának leghatalmasabb tanúságai erkölcsi természetűek. Ami most folyik valósággal az erkölcsök merkézése... egyrészt a németek komoly alapossága, másrészt a franciák léha eszritje, s az angolok! íméletlen önzése és megtévesztő képmutatása közt. Ma már nincs ember az országban, aki a németeket ne tartaná a világ legelső legderekből népének.”⁹ A háború alatti években számtalan olyan írás jelent meg, mely nagyon is pártosan támogatja a háborút. Egyes írások a háborút pozitívnak tartották, mely hozzájárult a tanulók erkölcsi érzésének javulásához,¹⁰ míg egy másik tanulmány arról ír, hogy a „háborúnál rosszabb a henye békekorszak”.¹¹

⁴ Magyar Tanítóképző, 1892. 1—2. sz. Különben az Elnökség a lap indulásakor kérelmet intézett a főváros hatóságaihoz, hogy iskoláik részére a folyóiratot rendeljék meg. Lásd: MP 1892. 314.

⁵ Négyessy László: Beköszöntő. MP 1896. 1.

⁶ Imre Sándor: Beköszöntő. MP 1913. 2.

⁷ MP 1908. 124.

⁸ MP 1915. 221.

⁹ Kemény Ferenc: Új idők. Adatok a háborúnak a művelődés ügyére tett hatásához. MP 1915. 35.

¹⁰ Iskoláink belső élete az első háborús tanévben. MP 1915. 632—642.

¹¹ MP 1915. 81.

Jóval összetettebb feladat a folyóirat első világháború utáni irányvonalának megítélése. A Tanácsköztársaság leverése után a politikai vonalvezetés egyértelmű és nyilvánvaló.¹² További elemzésre és finomításra szorul azonban az a megállapítás, hogy a 30-as években érezhető jobbratulódás a későbbiekben, különösen pedig a háború utolsó éveiben határozottan csökken. 1938-ban a folyóirat még telve volt a német, illetve az olasz közoktatást ismertető írásokkal.¹³ A negyvenes évektől kezdve csökkennek a közvetlen politikai vonatkozásokat tartalmazó írások, sőt már mintha a szerkesztőség a korábban meghirdetett apolitikusságot most tudatosan keresné.¹⁴ Feltételezhető, hogy a nyílt fasiszmus, az eleve reménytelen háború kijózanította azokat is, akik korábban tudatosan (a tudomány eszközeivel) is hozzájárultak a második világháborúhoz és a fasiszmus hazai térhódításához.

Bonyolultabb a folyóirat viszonyát mérlegelni a korszerű, haladó pedagógiai irányzatokhoz. Értékeléseink éppen ezért csak általánosságban mozoghatnak. Első megállapításunk, hogy a folyóirat szerkesztésében, szerkesztési elveiben, a szerzők kiválasztásában *jelentős pedagógiai konzervativizmus* érvényesült. A szerkesztési elvei, a folyóirat belső szerkezete alig változott az évtizedek során, s ez szinte szimbolizálja a neveléstudományban jelentkező haladó irányzatoktól való elzárkózást is. Bár a folyóirat szerzői között a hazai neveléstudomány kimagasló képviselőit találjuk (gondoljunk itt elsősorban FINÁCZYra, PAULERRA, KORNISra, WESZELYre, KÁRMÁNra, WALDAFELre stb.), jó részük kimagasló felkészültségük ellenére mégis a neveléstudomány nagy kérdéseiben konzervatív álláspontot képviselt.

Érdemes lenne a fenti állítást a folyóiratnak a reformpedagógiához, illetve annak hazai képviselőihez való viszonyán keresztül végigtekinteni. Az úgynevezett tudományos nyitottság ugyanis, melyet a szerkesztők többször is megígértek, ebben az esetben azt jelentette, hogy a hazai gyermektanulmányozás, annak hazai, sőt Európa-szerte elismert képviselője, NAGY LÁSZLÓ kiszorult a folyóiratból. Természetesen ez az elzárkózás különböző korokban más és más szinten érvényesült. A folyóirat indulása idején a szerkesztés koncepciója frissebb, mozgékonyabb, korszerűbb volt. A nyitottság bizonyos határokon belül (külföldi kitekintés, könyvismertetések, kritikai írások szemlélete stb.) határozottan érvényesül a századforduló előtt.

Igaz ugyan, hogy egy névtelen recenzens sürgetően követelte, hogy a „gyermektanulmányi mozgalom belső értékeit komoly bírálatot kell megállapítani”,¹⁵ mégis még 1916-ban is kritikai írás jelenik meg a hazai konzervativizmusról. MAJTÉNYI KÁROLY ugyanis lelkesen üdvözlöi a Cselekvés Iskoláját, s megállapítja, hogy a „szőlőddel való kísérletezéstől eltekintve az alkotó munka nem tudott ez ideig utat törni iskoláink merev falai közé”.¹⁶

A húszas-harmincas években különösen kirívó volt az elzárkózás a különböző reformpedagógiai törekvésektől. A reformpedagógia egyik fő bírálója a már említett KEMÉNY FERENC. Egyik megnyilvánulása például, amikor a konzervatív pedagógia oldaláról bírálja HERMANN-CZINNER ALICE és LÉNÁRT EDIT: Az új

¹² A Tanácsköztársaság, illetve a Szovjetunióval kapcsolatban szélsőséges nézeteket tartalmazó írások jelennek meg. Ezek között is kiemelkedő Kemény Ferencnek „k” jelzéssel megjelent írása a szovjet iskoláról. MP 1926. 62—63.

¹³ Kemény Ferenc, Saád Ferenc, Szenes Adolf, Karl János stb. közölnek írásokat a német közoktatásügyről, tantervekről, katonai nevelésről, a nemzeti szocializmus pedagógiai rendszeréről.

¹⁴ 1940-ben jelenik meg például az angol középiskoláról tanulmány.

¹⁵ MP 1914. 603.

¹⁶ MP 1916. 441—442.

rendszerű tanítás eredményei című könyvét.¹⁷ A háború éveit már a hagyományosnak mondható konzervativizmust át-átörrik az új, elsősorban szociológiai szemléletet tükröző írások. A szociológia térhódítását jelzik KEMÉNY GÁBOR, ifj. ZIBOLEN ENDRE, JANKOVITS MIKLÓS tanulmányai.

A folyóirat alapszemléletét e korszerű írások alapjaiban nem változtatják meg, s a neveléstudomány alapkérdéseit érintő kérdésekben a felszabadulásig már nem következik be változás.

A folyóirat és a Társaság viszonya

A folyóirat indulásától a felszabadulásig a Magyar Paedagogiai Társaság folyóirata volt. E körülmény elsősorban a folyóirat tartalmában érvényesült. A folyóirat tartalma, szemlélete pedagógiai és társadalmi kérdésekben egyaránt mindig tükrözte a Társaság, illetve vezető testületének szemléletét. E tartalmi kapcsolaton túl a nagyobb tanulmányok, cikkek jelentős részét a társasági székfoglalók, közgyűlések elnöki megnyitói (ez utóbbi mindig aktuális közoktatási kérdésekkel foglalkozott) felolvasó ülések előadásai jelentették. A fenti műfajban számos igen színvonalas tanulmány jelent meg. Az elnöki megnyitók, székfoglaló előadások bibliográfiai összegyűjtése értékes adalékot jelentene a Társaság történetének feltárásához.

A Társasághoz való tartozás tükröződött abban is, hogy a közgyűlések teljes anyaga évről évre megjelent. E rovat fenntartását a Társaság alapszabálya is rögzítette, amikor kimondta, hogy a folyóiratban külön rovatot kell biztosítani a Társaság hivatalos közleményei számára. E hivatalos közlemények általában rövidek voltak. A közgyűlésekről szóló beszámolók a Magyar Paedagogiai Társaság című rovatban jelentek meg. Itt kapott helyet a Társaság életével kapcsolatos valamennyi más beszámoló is.

Az évenként megtartott közgyűlésen a titkár által elmondott beszámoló mindig központi helyen értékelte a folyóirat elmúlt évi működését. Az értékelések azonban sajnálatosan semmitmondóak, s éppen ezért alig használhatók fel a folyóirat történetének feltárásánál. A titkárok általában magas szinten értékelik a folyóirat, illetve a szerkesztők munkáját, egy-egy rövid mondat erejéig beszámolnak a megjelent cikkek, tanulmányok számáról, s a szinte mindig visszatérő anyagi nehézségekről. BADICS FERENC titkár már a folyóiratot értékelő első közgyűlésen így értékeli a folyóirat munkáját: „Egészében mindenesetre oly tartalmas, s tudományos színvonala is olyan volt, hogy már első évi folyamata vetekedhetik legújabb szakkönyveinkkel.”¹⁸ A titkárok azonban ilyen és ehhez hasonló általános értékeléseken túl a folyóirat tartalmi problémáit általában nem érintették a Közgyűlésen.

A folyóirat szerkesztői

A folyóirat mindenkori szerkesztőjét, mint valamennyi tisztségviselőjét a Magyar Paedagogiai Társaság Közgyűlése választotta meg. A megválasztott szerkesztő viszont jog szerint igen nagy önállósággal szerkesztette a folyóiratot. 1895-ben a folyóirat borítóján a következő szöveget tették közzé: „A Magyar Paedagogia a Magyar Paedagogiai Társaság megbízásából, a Magyar Tudomá-

¹⁷ MP 1933. 72—73.

¹⁸ MP 1893. 185.

nyos Akadémia és a Közoktatásügyi Kormány támogatásával jelenik meg, de tartalmáért egyedül a szerkesztő felelős.”¹⁹ E jognak gyakorlati érvényesítése a különböző korokban feltételezhetően alakult, módosult, hiszen a szerkesztők szakmai, tudományos súlya is eltérő volt. Az első szerkesztők a neveléstudomány és valamely más szakma kimagasló képviselői voltak, míg később a szerkesztői funkció vesztített korábbi rangjából.

A folyóirat első szerkesztője CSENGERI JÁNOS (1856—1945), klasszika-filológus, műfordító volt. CSENGERI, aki később a szegedi Ferenc József Tudományegyetem tanára és az Akadémia rendes tagja lett, 1892—1895 között szerkesztette a folyóiratot. Feltételezhető, hogy CSENGERI mint első szerkesztő, nagymértékben hosszabb időre meghatározta a folyóirat profilját. CSENGERI hozzáértésének elismerését mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy az 1895. évi nagygyűlés alkalmával szerkesztői megválasztását a választók egyhangúlag támogatják. CSENGERI az 1896-i nagygyűlésen mondott le. Távozását úgy indokolja, hogy „Ő Felsége legfelsőbb elhatározása következtében működésem köre és helye megváltozott”.²⁰

CSENGERIT NÉGYESSY LÁSZLÓ (1861—1933) követte a szerkesztői tisztségben. NÉGYESSY rövid ideig, 1899-ig szerkesztette a folyóiratot, s hasonlóan elődjéhez, tudományos érdeklődése, tevékenysége elsősorban nem pedagógiai irányú volt. Ő is rendes tagja volt az Akadémiának, a budapesti Tudományegyetem tanára, neves irodalomtörténész, esztéta. Rövid szerkesztői tevékenysége idején a folyóirat szerkesztési elvei semmit sem változnak. NÉGYESSY 1899 végén mond le.²¹

1900-tól 1907-ig a folyóirat szerkesztője KOVÁCS JÁNOS (született 1856-ban). A nagynevű elődökhöz képest tudományos és közéleti tevékenysége csak a pedagógia területére korlátozódott. KOVÁCS a budai polgári tanárképző tanára. Jelentősebb közéleti tevékenysége a II. Országos és Egyetemes Tanügyi Kongresszus előkészítésében és a titkári funkciók ellátásában volt. GYULAI ÁGOST főtitkár elismerően értékeli KOVÁCS szerkesztői munkáját és úgy emlékezik meg tevékenységéről, hogy rendkívül „nehéz körülmények között vette át a szerkesztést”.²²

1907-től 1912-ig a neveléstudomány ismert művelője, WESZELY ÖDÖN (1867—1935) szerkeszti a folyóiratot. WESZELY szerkesztői tevékenysége idején a Fővárosi Pedagógiai Szeminárium vezetője volt, később a pozsonyi, pécsi, majd a Pázmány Péter Tudományegyetem tanára lett. A lap szerkesztésétől WESZELY „sok és terhes elfoglaltságára” való hivatkozással válik meg.²³ GYULAI ÁGOST főtitkár az 1914. január 17-i nagygyűlésen meleg szavakkal búcsúzik WESZELY ÖDÖNTŐL.²⁴

A folyóirat ötödik szerkesztője IMRE SÁNDOR (1877—1945). IMRE SÁNDOR már szerkesztői funkciója előtt magántanár a kolozsvári, majd a budapesti egyetemen. Szerkesztői tevékenységének idejére esik rövid helyettes államtitkársága 1918 novembere és 1919 áprilisa között. IMRE SÁNDOR 1913—1919 közt nehéz háborús időben szerkesztette a folyóiratot, s ma már nehéz megállapítani, hogy a szerkesztő vagy a háborús, politikai viszonyok okozták a folyóirat színvonalának érezhető csökkenését.

¹⁹ MP 1895.

²⁰ *Csengeri János*: Búcsúzásul. MP 1896. 1—2.

²¹ *Négyessy László*: Búcsúzó. MP 1899. 639.

²² MP 1908. 119.

²³ MP 1912. 653.

²⁴ MP 1914. 115.

IMRE SÁNDOR után NAGY JÓZSEF BÉLA (1884—?) húsz éven át szerkeszti a folyóiratot. Keveset publikáló, gyakorló középiskolai tanár volt, s feltételezhetően a kellő szakmai háttér hiányában FINÁCZY, IMRE SÁNDOR, KOVÁCS GYULA és PINTÉR JENŐ közreműködésével szerkeszti a folyóiratot: NAGY J. BÉLA 1940-ben mond le a szerkesztésről, megköszönve szerkesztőtársai segítségét.²⁵ A folyóirat utolsó szerkesztője GYULAI ÁGOST (1868—1957) irodalomtörténész, a Magyar Testnevelési Főiskola igazgatója, a Magyar Paedagogiai Társaság titkára. Az 1940. március 25-i nagygyűlésen külön is köszönetet mondanak GYULAINAK, hogy a Társaságban betöltött titkári funkciók mellett a folyóirat szerkesztését is elvállalja. Az ő neve szerepelt szerkesztőként a Magyar Paedagogia 1947-ben megjelent *utolsó* számán.

A folyóirat fenntartási költségei

Az árak változása és az adatok hézagossága megnehezíti a lap fenntartási költségeinek nyomon kísérését. A források bizonytalansága mellett is tényként fogadhatjuk el, hogy a folyóirat indulásától kezdve eltérő intenzitással, de anyagi nehézségekkel küszködött. A lap fenntartását ugyan a Magyar Paedagogiai Társaság vállalta; de időszakonként kisebb-nagyobb összegekkel a Minisztérium, a Tudományos Akadémia, valamint magánszemélyek is támogatták.²⁶ Az a körülmény, hogy a folyóirat fenntartója a Magyar Paedagogiai Társaság volt, azt jelentette, hogy a Társaság tagjai a tagdíj fejében ingyen kapták meg a folyóiratot.²⁷ Így változatlan fenntartási (elsősorban nyomdai) költségek mellett is a Társaság tagjainak létszáma nagymértékben befolyásolta a lap anyagi helyzetét.

A pontos számításokhoz tudnunk kellene a Társaság tagjainak számát, ezt azonban a közgyűléseken csak ritkán közölték. Azt azonban annál többször, hogy a tagdíjból befolyó összegek nem fedezik a folyóirat fenntartási költségeit. BADIČS titkár már 1893-ban arról panaszkodott, hogy a külső tagok 2,— Ft tagdíj fejében ingyen kapják a lapot, ami pedig a társaságnak „jóval többé kerül”.²⁸

Az 1895. évi nagygyűlés titkári beszámolóján többször is említésre kerül a Társaság rossz anyagi helyzete és ezen felül a Magyar Paedagogia fenntartásának magas költségei. Az anyagi nehézségek a lap fenntartása körül, mint említettük, végigvonultak a folyóirat egész történetén.

A közgyűléseken, titkári beszámolókon gyakran szerepel az előfizetők száma növelésének gondolata. A pedagógiai folyóiratok példányszámát leginkább úgy lehetett emelni, ha a Minisztérium az iskoláknak kötelezővé tette, vagy ajánlotta az előfizetést. A VKM ugyan ajánlotta a Magyar Paedagogia előfizetését, de ez nem járhatott maradéktalan sikerrel. Erre utal, hogy a titkár elmarasztalólag említi a vidéki polgári és népiskolákat, hogy a VKM ajánlása ellenére sem fizetnek elő a folyóiraatra.²⁹ Az első világháborút közvetlenül megelőző években az anyagi természetű panaszok és problémák csökkennek.³⁰ A háború

²⁵ Nagy J. Béla: Búcsúzóul. MP 1940. 2.

²⁶ 1895-ben például a Minisztérium 700 forintnyi összeggel járult hozzá a folyóirat fenntartásához. Különbösen igen érdekes, hogy volt év, amikor a Gyermektanulmányi Társaság folyóirata (A Gyermek) kétszer akkora államsegélyt kapott, mint a Magyar Paedagogia.

²⁷ MP 1892. 1—2.

²⁸ MP 1853. 186.

²⁹ MP 1895. 140.

³⁰ A panaszok csökkenésének egyik oka, hogy a Minisztérium, az Akadémia, sőt magánszemélyek is adakoztak a folyóirat fenntartásához. MP 1895. 139.

utáni évek, majd a gazdasági válság évei ismét fokozták a Társaság anyagi nehézségeit. GYULAI ÁGOST főtitkár a Társaság működéséről szóló beszámolójában 1924-ben a folyóirat „válságos” helyzetéről beszél és a bevétel növelésének módját keresi.³¹

A példányszám emelésének legfőbb akadályja a pedagógiai folyóiratok magas száma volt. 1924-ben is 50—60 között mozgott a pedagógiai folyóiratok száma. Bár a legtöbb pedagógiai folyóirat példányszáma alacsony volt, a pedagógusok anyagi sérelmeit, szűkebb szakmai problémákat, valamint a praktikus felhasználható módszertani írásokat közlő folyóiratok természetesen nagyobb érdeklődést váltottak ki a pedagógusok körében, mint a színvonalas, de egyértelműen tudományos igényű tanulmányokat közlő Magyar Paedagogia.

Az anyagi gondok fokozódását jelzi, hogy a folyóirat terjedelme 1931-ben a korábbiak felére csökken és 1936-ban a közgyűlésen felmerül a lap kéthavonkénti megjelentetésének gondolata is. 1937-ben GYULAI ÁGOST a közgyűlésen ismételten panaszodik a növekvő nyomdai árakra és a „külső tagok és előfizetők gyarapodásának hiányára”. A gazdasági válság után, de különösen az első háborús évek ismét jobb körülményeket teremtettek a Társaság, illetve a folyóirat számára. Egy évvel az előbb idézett panasz után az 1938. évi közgyűlésen már az előfizetők számának örvendetes emelkedéséről olvashatunk. A jobb körülményeket a főtitkár a következőkkel magyarázza: „E szerencsés fejleményt egyrészt folyóiratunk előfizetőinek, másrészt évi tagdíjat fizető külső tagtársaink számának újabb emelése teszi lehetővé.”³²

A folyóirat költségeit, mint már említettük, a Magyar Paedagogiai Társaság fedezte. E költségek a Társaság teljes évi költségvetésének jelentős hányadát jelentették. Az arányok koronként módosultak. Az első világháborúig a folyóirat fenntartása a teljes Társasági költségvetés 70—90%-át jelentette. A háború utáni években a költségvetést nem hozták nyilvánosságra, de arra lehet következtetni, hogy a Társaság tevékenységének bővülése (pl. könyvkiadás) a korábbi arányok a lapra fordított összegek rovására csökkentek.³³

Mint már említettük, a Társaság megalakulásától kezdve költségei fedezésére pénzügyi támogatást kapott a Minisztériumtól. E támogatáson kívül a századforduló előtt a folyóirat fenntartásához a Magyar Tudományos Akadémia is hozzájárult. Az Akadémia és a Minisztérium hozzájárulása 1894-ben 300—300 forint volt. (Az összeg értékeléséhez szükséges megemlíteni, hogy az említett évben a lap által kifizetett írói és szerkesztői díj 820 forint volt.)

A költségek elsősorban a nyomdai költségekből, írói és szerkesztői tiszteletdíjakból tevődtek össze. Bár GYULAI ÁGOST szerint az „anyagi jutalomszámba alig menő csekély írói tiszteletdíjért”³⁴ dolgoztak a szerzők, mégis a szerkesztői és írói tiszteletdíjak az első világháború előtt megközelítették a nyomdai költségeket. Bár a háború utáni években az arányok alakulására nincs pontos adatunk, mégis feltételezzük, hogy az arányok a nyomdaköltségek javára lényegesen eltolódtak. Így például 1924-ben a Társaság teljes költségvetése 10 048 Korona volt, s ebből kizárólag a nyomdai költségekre 8160 Koronát fizettek.

A szerzői honorálás mértékére kevés adatunk van. A lap indulásakor elnökségi határozat szerint a „szerkesztőnek füzetenként 64 Ft. általánny utalványoztatik,

³¹ MP 1925. 69.

³² MP 1934. 112.

³³ A folyóiratot 1895-ig saját maga adja ki. (Lásd: MP 1895. 140.) 1895-től a Franklin Társulat, 1923-tól ismét saját kiadásban jelenik meg a folyóirat.

³⁴ MP 1926. 141.

hogy ebből a folyóiratban megjelenő cikkeket honorálhassa, s a kezelési költségeket fedezhesse”.³⁵ Írásos forrás hiányában csak feltételelesen állíthatjuk, hogy az első világháború után a szerzői honorárium megszűnt.

A folyóirat gazdasági helyzetével szorosan összefüggött a példányszám. Sajnos a példányszám pontos alakulására nincsenek adataink, de a meglevő adatok is nehézkessé teszik az értékelést. A pedagógiai folyóiratkiadás terén telítettség volt tapasztalható. A századforduló előtt megjelent közel száz lap nyilván akadályozta egy tudományos igényű folyóirat szélesebb elterjedését. Ha értékelésre nem is, viszonyításul érdemes megemlíteni, hogy a Magyar Paedagogia 1000 példányos megjelenése idején a Budapesti Polgári Iskola 1200, a Gyermek 1600, a Magyar Tanítóképző 1200 példányban jelent meg. A Magyar Paedagogia példányszáma az első években 1200 volt, s tudásunk szerint a lap fénykorában sem haladta meg az 1500 példányszámot.

A folyóirat terjedelme, belső szerkezete

A folyóirat terjedelmét, ahogyan arra már utaltunk, elsősorban a Társaság anyagi helyzete határozta meg. Nehéz azonban kimutatni, hogy melyek voltak azok a korszakok, amikor nemcsak a Társaság anyagi helyzete, hanem a folyóirat iránti érdektelenség, mondanivaló hiánya is hozzájárult a terjedelem csökkenéséhez.

A folyóirat terjedelme a megalakulástól a világháborúig évi 30—40 ív volt. Bár a Társaság elnökségi ülése 1893-ban határozatot hozott, hogy a folyóirat „35 ívnél több ne legyen”,³⁶ mégis egy-két évtől eltekintve a folyóirat évi ívterjedelme 40 ív volt. A háború idején a terjedelem mintegy felére csökkent. A két világháború között, elsősorban anyagi problémák miatt, a folyóirat terjedelme 12—22 ív között ingadozott. Jelentős emelkedés csak a háború első éveiben volt. Az 1941. évi közgyűlésen GYULAI ÁGOST főtitkár jellemző módon azt jelentette, hogy „az örvendetes lendületet elsősorban a Trianonnal szembenálló nemzeti vágyaink szerencsés teljesülésének atmoszférája és ebből kifolyóan külső tagjaink és előfizetőink számának gyarapodása, vagyis anyagi helyzetünk javulása hozta magával”.³⁷

A Társaság elnöksége ekkor ismét 40 íves folyóiratot tervez, de a tervek ellenére az 1942. évben kiadott 30 ív a lap újabbkori történetének maximumát jelentette.

A folyóirat terjedelmével összefüggésben érdemes a szerzők számának alakulására is utalni. Bár nyilvánvaló, hogy a szerzők számából nem lehet egyenes következtetéseket levonni a lap tartalmi értékeire, mégis aligha érdektelenek e számok. A folyóirat indulásától az első világháborúig általában évenként 40—60 szerző publikált, míg a két világháború közötti időszakban évenként általában 20—40. A háborús években — természetesen szoros összefüggésben a terjedelemmel — ismét 40—60 szerző publikált, de általában alacsonyabb terjedelemben.

A folyóirat szerzőinek értékelésére itt természetesen nem vállalkozhatunk, hiszen a szerzők személyének értékelése összetett probléma, mely a folyóirat,

³⁵ MP 1892. 314.

³⁶ MP 1893. 177.

³⁷ MP 1941. 273.

illetve az egész magyar neveléstudomány történeti elemzését igényelné. Mégis úgy érezzük, utalni kell arra, hogy a folyóirat szerzői az adott korszakokban a magyar neveléstudomány legszínvonalasabb képviselői voltak. Így a folyóirat rendszeres szerzői között találjuk IMRE SÁNDORT, SCHNELLER ISTVÁNT, WALDAPFEL JÁNOST, WESZELY ÖDÖNT, ÉLTES MÁTYÁST, KÁRMÁN MÓRT, majd az első világháború után BÁRCZI GÉZÁT, KEMÉNY GÁBORT, NOSZLOPI LÁSZLÓT, PROHÁSZKA LAJOST, FARAGÓ LÁSZLÓT, JANKOVITS MIKLÓST stb.

A folyóirat rovatai közül csak egyet szeretnénk kiemelni, a könyv- és folyóiratismertetések rovatát.

Könyv- és folyóiratismertetések

A folyóirat szerkesztésében — minimális módosításokkal — az első évektől kezdve határozottan érvényesül az a törekvés, hogy minél szélesebben kerüljön ismertetésre a hazai és külföldi pedagógiai irodalom. A folyóirat könyv- és folyóiratismertető rovatában fél évszázad alatt több mint 300 közlemény jelent meg. GYULAI ÁGOST szerint a szerkesztőség a hazai könyvismertetések terén teljességre törekedett.³⁸ A külföldi irodalom bemutatása is szinte mintaszerű volt. Amennyire meg lehet ítélni, a legfontosabb külföldi könyveket is viszonylag gyorsan, 1—2 évi átfutással ismertették.

Ugyancsak GYULAI örömmel állapítja meg 1914-ben, hogy komoly eredményeket értek el a nemzetközi irodalom feltárása terén.³⁹ Egyes években még a napilapokban megjelent pedagógiai vonatkozású közlemények is ismertetésre kerültek. Az ismertetett hazai és külföldi könyvek aránya feltételezhetően a megjelent művek számától függően változott. Az arány azonban az évek során az ismertetett hazai könyvek javára tolódott el. 1909-ben 34 külföldi könyvvel szemben csak 18 hazai ismertetés jelent meg, 1929-ben 20 : 17, 1940-ben már viszont 71 hazai munkával szemben mindössze csak 31 külföldi könyvet ismertettek. Az ismertetések — akár a könyv, akár a folyóiratra gondolunk — általában nem kritikai jellegűek. Az egyértelmű ismertetés-műfajt néha-néha áttörik szerény értékelések is, ezek azonban a leíró jellegű ismertetéshez képest elenyészőek. Talán csak kuriózumként lehet megemlíteni azt a kritikát, melyet egy 13 kiadást megért „Népiskolai földrajz” kapott. A bírálat éles és szigorú, s egyben éles kritikája a könyvet elfogadó minisztériumi bírálati rendszernek is.⁴⁰

A folyóirat recenziós tevékenységének érdekessége, sőt pozitívuma, hogy a recenziók között igen gyakran ott találjuk a szakma legkiválóbb képviselőit is. WALDAPFEL JÁNOS, RANSCHBURG PÁL, PROHÁSZKA LAJOS, WESZELY ÖDÖN, KORNIS GYULA stb. gyakran vállalkoztak a szakterületükön megjelent jelentősebb könyvek ismertetésére. Természetes azonban, hogy a könyvek többségét — és éppen ez fokozza a leíró jellegű ismertetések számát — kevésbé ismert szerzők vagy gyakran maga a szerkesztő végezte. Bár megítélésünk szerint a recenziók színvonala és mennyisége általában a mainál kedvezőbb volt, a folyóiratok korabeli ismerője, JANKOVITS MIKLÓS elégedetlen a folyóiratok recenzió tevékenységével. Hiányolja, hogy a recenziókat nem az adott kérdést

³⁸ MP 1930. 182.

³⁹ MP 1914. 113. Lásd még erről: MP 130. 182.

⁴⁰ MP 1899. 253.

legjobban ismerő szakemberek írják, és elmarasztalja a szerkesztőségeket, hogy a recenziók nem elég frissek.⁴¹

A folyóiratok ismertetése terén a szerkesztőség nem volt következetes. Az első évtized pozitív törekvései után, amikor 20—30, sőt 34 folyóirat pedagógiai írásait kísérték figyelemmel, a két világháború között e törekvés szinte teljesen megszűnt. A nagy számú pedagógiai folyóirat egymástól való elszigetelődése általánosnak mondható. A kapcsolatok jellegéről jogosan írja JANKOVITS MIKLÓS, hogy a pedagógiai folyóiratok egymástól függetlenül járják útjukat. „Legfeljebb az itt-ott már meghonosodott folyóiratszemle-rovat igyekszik a távolságokat csökkenteni, ez a merőben külsőséges kapcsolat azonban a szükséges belső szellemi együttműködést korántsem tudja megteremteni.”⁴²

JANKOVITS bírálatát messzemenően igaznak tartjuk a Magyar Paedagogiára vonatkoztatva is, hiszen a folyóiratban megjelenő folyóiratismertetéseknek inkább bibliográfiai, mint ismertető vagy kritikai jellege volt.

*

Nyolcvan esztendővel ezelőtt indult meg a Magyar Paedagogia. Kétségtelen, hogy történetének részletes feldolgozása jól megvilágíthatná a Magyar Paedagogiai Társaság történetét éppen úgy, mint a hazai neveléstudomány fejlődési útját. Adalékaink talán hozzájárulnak az ilyen irányú kutatások megindulásához is.

⁴¹ Jankovits Miklós: Néhány szó nevelésügyi folyóirat-irodalmunkról. Cselekvés Iskolája 1936/37.

⁴² Uo.